

Reformation' bracht. Dit is slechts een kleine aanvulling op een prachtig boek, dat vooral hen, die in de nieuwste tijden talrijke steeds nieuwere ontwikkelingsitueringen, het voordevan de Prediker , dat er niets nieuws onder de zon is, te binnen kan brengen.

J.v.Herwaarden.

Noot recensent: Dit boek is a.h.w. een op de vraagstelling toegespitste samenvatting van "The growth of papal government in the middle ages"(1955) en "Principles of government and politics in the Middle Ages"(1961,1962) van dezelfde schrijver.

ILLEGALITEIT, MENSELIJK EN HISTORISCH BEKEKEN.

'Wie contemporaine geschiedenis schrijft, weet dat hij iets creeert wat misschien niet finaal is - wat is overigens in de historiografie wel finaal? -, maar dat hij nog zaken vast kan en moet leggen, die na een generatie, een halve generatie zelfs, volstrekt verloren zijn" (A.J.C. Rüter, Rijden en staken. De Nederlandse spoorwegen in oorlogstijd; 's Gravenhage 1960; p. XII)

Hille de Vries citeert dit woord instemmend in de 'Verantwoording' van zijn aandeel aan Een ophitsend geschrift - de geschiedenis van het illegale blad Trouw (Utrecht 1968, 192 ps), een t.g.v. het 25jarig bestaan van het dagblad Trouw uitgegeven boekwerkje. Het eerste deel daarvan, 'Trouw in oorlogstijd', is een verwerking van zijn uit 1960 daterende doktoraal skriptie geschiedenis. In die verantwoording schrijft De Vries onder meer dat 'een van de aantrekkelijke kanten van het zich bezighouden met de eigentijdse geschiedenis is dat de historicus een gebeuren kan beschrijven, uit een tijd, die hij zelf bewust of half bewust, heeft meegemaakt.'(p. 110) Voor de jongste generatie historici gaat zelfs dat halfbewust meemaken - altans wat WO II betreft - niet eens meer op. Hoezeer bezetting en verzet voor hen al geschiedenis zijn, blijkt bij lezing van de geschiedenis van dit 'ophitsend geschrift' (zo kwalificeerde Rauter Trouw).

Hille de Vries geeft een nauwgezet, nuchter en bijna koel overzicht van het ontstaan van Trouw:(de moeilijkheden met Vrij Nederland/Van Randwijk), het uitgroeien ervan tot een van de grootste der 1193 illegale bladen/blaadjes, de plaats van de Trouw-organisatie in het nederlandse verzet, de overgang van illegaal naar legaal blad. Men krijgt een uitstekende indruk van de wijze waarop het verzetsblad werd vervaardigd en verspreid. Er wordt gesproken over de verschillen van mening die er soms rezen tussen de goed-ortokse (merendeels anti-revolutionaire) redaktie en de meer heterogene, minder dogmatische leden van de verspreidersgroepen (m.n. in het zuiden). Naarmate de bevrijding naderde werd de wrijving groter, vooral toen men zich ging bezinnen op de vraag of Trouw moest blijven voortbestaan, of dat het oude AR-blad, de foutgegene Standaard, moest worden heropgericht.

Voor al omdat hij zich tot één blad beperkt, is het werk van De Vries een waardevolle aanvulling op wat tot nu toe de voornaamste bronnen

van onze kennis omtrent de illegale pers waren, twee uitgaven van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie: Het woord als wapen - Keur uit de Nederlandse ondergrondse pers 1940-1945 ('s Gravenhage 1952) - daaruit vooral de inleiding van de hand van mevr. R. S. Zimmerman-Wolf; en L. E. Winkel, De ondergrondse pers 1940-1945 ('s Gravenhage 1954).

Het overzicht van De Vries is sterk verhalend en in een plezierige, vlotte stijl geschreven. Opvallend is de eigenaardige, verwarrende manier van citeren. De annotering lijkt erg willekeurig, iets wat maar gedeeltelijk verklaard wordt door de verontschuldiging dat 'karakter en bedoeling van dit geschrift (mee brachten), dat het notenapparaat van (de) oorspronkelijke scriptie nagenoeg volledig moest vervallen'. (p. 112)

De schrijver zegt dat het geheel 'zo sober mogelijk is gehouden' en dat hij zich 'aan een tekening van de sfeer, hoe belangrijk ook' niet heeft gewaagd. (p. 110) Inderdaad, het verzet van de Trouw-groep lijkt nogal vanzelfsprekend, doordat van de geweldige emoties, gewetenskonflikten en persoonlijke moed, die vaak doorslaggevend waren, in De Vries' geschrift (te) weinig blijkt. Uit dit nuchtere relaas over verzetsmensen blijkt weer eens hoe gemakkelijk men als historicus het verleden te kort kan doen en hoe groot het gevaar voor ontmenselijking is.

De menselijke noot wordt gelukkig wel aangebracht in het tweede deel van het boek, 'Een kwart eeuw later...', een zevental interviews van Henk Biersteker en Ben van Kaam met redacteuren en verspreiders van het illegale Trouw - een indrukwekkende aanvulling op het historisch overzicht. Uit die gesprekken krijgt men tenminste enigszins een indruk van wat de mensen dóórmaakten. Het zijn stuk voor stuk menselijke documenten. Zie b.v. de belevenis van een Trouw-verspreider, die, de fiets beladen met illegale waar, een SS-kontrole nadert: '... En ik haal in mijn zak de veiligheidspal van mijn pistool over en denk: zo gauw als die vent zijn poot omhoog doet, dat ik moet stoppen, schiet ik het eerst op hem. En dan zal ik mij wel laten vallen en kijken of ik een handgranaat kan gooien of wat dan ook, maar in elk geval schoot 't door mij heen: dit is 't laatste! En ik rij door - ik was op dat moment volkomen kalm - en die vent staat midden op de weg. Ik kijk hem aan, en hij kijkt mij aan (ik zie nog die blauwe ogen van die vent voor me) en ik denk: nou gaat die poot omhoog. Het was zelfs zó, dat ik als 't ware bij mezelf zei: 'toe nou maar, doe je hand nou maar omhoog'. Want ik had mijn pistool klaar. Maar niets van dat alles.... Hij doet een stap terug en laat mij passeren. Ik rij er zó tussendoor! Met m'n volle fietstassen, achter het zadel was het zó hoog opgestapeld! Na de eerstvolgende bocht liep het zweet in straaltjes langs M'n lichaam af. Met stralen! M'n hart stond praktisch stil. Maar ik had m'n werk die dag kunnen afmaken.' (p. 182)

Zonder deze en andere in de interviews naar voren komende persoonlijke ervaringen van mensen die met lichaam en ziel bij de organisatie van dit 'ophitsend geschrift' betrokken waren zou dit boekje erg magertjes zijn uitgevallen. Nu is het een aanradertje.

Een gust is ook 'Volg het spoor terug' van J.B. Charles (Amsterdam 1964) - een reeks herinneringen aan zijn verzetsjaren, doorspekt met scherp kritische, analytische beschouwingen n.a.v. de bittere teleurstelling na de bevrijding. Hartverscheurende lektuur, beklemmend, boeiend en suggestief geschreven, met als intriester ondertoon de pijnlijke decepties die de naoorlogse jaren het beste deel van het verzet bezor-